

19. YÜZYILDA ASKERİ OKULLAR VE ASKERİ EĞİTİM SİSTEMİ*

Nursel GÜLCÜ¹

Özet

Avrupa devletlerinin kurdukları eğitim sistemi sayesinde, bilgi ve birikimlerini artırmaları ve askeri alanda güçlü duruma gelmesi, savaş meydanlarında Osmanlı Devleti'nin mağlubiyet almasına sebep olmuştur. Savaş meydanlarında üst üste aldığı yenilgiler Osmanlı Devleti'nin kurumlarında yenilik yapmasını gündeme getirmiştir. Başlangıçta sadece aksayan yerlerde iyileştirme şeklinde yapılan ıslahat hareketleri daha sonra modernleşme çizgisinde gelişecektir.

III. Selim döneminde Nizam-ı Cedit adı altında çok geniş kapsamlı bir ıslahat hareketine girilmiştir. Bu sebeple ordunun iyileştirilmesi amacıyla yeni okul açılması kararlaştırıldı. Yeniçeri ordusunun dışında yeni bir ordunun kurulması için çaba sarf etmiştir.

II. Mahmut döneminde Harbiye ve Tıbbiye okulları açılmıştır. Bu okullar tam bir üniversite durumunda olmasalar bile kendi dönemleri içerisinde değerlendirildiğinde önemli atılımlar sayılır. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemine kadar klasik eğitim ile modern eğitim anlayışını birlikte yürütme düşüncesi hâkimken, Tanzimat sonrasında tamamen Batılı anlayış ve düşünce hâkim olmuştur. II. Abdülhamit Dönemi'nde; eğitim ve öğretim düzenlenmedikçe diğer alanlarda yapılacak yeniliklerin başarıya ulaşamayacağı kabul edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Askeri eğitim, Osmanlı, Subay, Ordu.

MILITARY SCHOOLS AND MILITARY EDUCATION SYSTEM IN THE 19TH CENTURY

Abstract

European states increased their accumulation of knowledge and gained strength in military area thanks to the education system they had established and they defeated Ottoman Empire in many battlefields. Successive defeats forced Ottomans to make reforms and innovations in its institutions. Reforms, which initially targeted failing parts of the state for amelioration, later developed into the line of full scale modernization.

During the time of III. Selim, a far-reaching reform movement was embarked under the name of the Nizam-ı Cedit (The New Oder). For this reason, it was decided that new military school had had to be established in order to reform the arm. III. Selim made efforts to establish a new army apart from the Janissaries.

Under the reign of II. Mahmud, Military Academy (Harbiye) and Medical Schools (Tıbbiye) were opened. Even though these schools were far from being in the form of a proper university, they might be accepted

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, nurselgulcu@akdeniz.edu.tr

* Bu çalışma, yazarın "Osmanlı Devleti'nde Askeri Eğitim Sistemi (1840-1908)" isimli yüksek lisans tezinin gözden geçirilmiş ve yeniden düzenlenerek makale şekline dönüştürülmüş halidir.

as significant breakthroughs in compliance with the period. While the idea of implementing classical and modern education together was dominant in the Ottoman Empire until Tanzimat (Reorganizations) Period, Western notions and ideas came to the fore after this period. During the reign of II.Abdulhamid; it was acknowledged that unless education and training system were reformed, reforms to be made in other areas would have ended up in failure.

Keywords: Military education, Ottoman, Officer, Army.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin duraklama döneminde batılı devletler karşısında aldığı askeri yenilgiler, birtakım tedbirler almasını gerektirmiştir. Osmanlı Devleti'nde batılı anlamda yapılan ilk ıslahat hareketlerinin askeri alanda yapılması, batı teknik ve donanımlarına sahip subay yetiştirmek ihtiyacından kaynaklanmıştır.

Batılılaşma hareketi, ilk olarak askeri alanda kendini gösterir ve toplumun diğer alanlarında kendini hissettirmeye başlar. Osmanlı Devleti iyi asker yetiştirmek amacıyla, batılı tarzda, çağdaş eğitim veren okulları açma gereği duymuştur. Yenilik taraftarı olan padişahlar döneminde askeri okul açma hareketleri hız kazanmıştır.

Ordunun mühendis ihtiyacını karşılamak amacıyla 18. Yüzyılda açılan Deniz ve Kara Mühendislerinin dışında Harbiye'nin açılması önemli bir adımdır. Askeri Rüştiyeler ve Askeri idadiler harbiye öğrenci yetiştiren kaynaklar olarak açılmışlardır.

Bir toplumun eğitim sistemi, toplumun yapısal özelliklerine göre şekillenir (Tekeli, 1980, s. 14-16). Osmanlı Devleti'nin yükselmesinde ve Türk-İslam medeniyetinin meydana gelmesinde şüphesiz mevcut eğitim sisteminin ve öğretim müesseselerinin, özellikle de medreselerin büyük rolü olmuştur (Kodaman, 1999, s. 1).

Ancak 18.yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin savaş meydanlarında üst üste yenilgiler alması sebebiyle, askeri ve eğitim kurumlarında ıslahat kavramı gündeme gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin kurumlarındaki bozulmayla birlikte gelen ıslahat hareketleri, değişik adlarla devletin yıkılışına kadar devam etmiştir. Başlangıçta sadece aksayan yerlerde iyileştirme şeklinde görülen ıslahat hareketleri ilerleyen zamanlarda yenileşme, modernleşme ve batılılaşma çizgisinde devam etmiştir (Ortaylı, 1987, s. 24).

II. Mahmud döneminde Osmanlı'nın askeri yapısı adeta yeniden kurulmuştur. Eski geleneksel sistem tamamen değiştirilmiş, yeni modern, Avrupalı ordu düzeni oluşturulmaya çalışılmıştır. Ordunun istenilen düzeye oturması ancak Tazminat sonrasında gerçekleştirilmiş, bugünkü sistemli ve otoriter yapısına kavuşmuştur (Berkes, 1978, s. 187).

Tanzimat Fermanı'nda eğitimle ilgili herhangi bir madde olmamasına rağmen, devlet adamları, girilen yeniliklerin başarıya ulaşabilmesi ve kalıcı olabilmesi için yeni bir aydın kadro oluşturmak gerektiğini düşünüyorlardı (Ergin, 1977, s. 1441).

Tanzimat'la birlikte devletin yeniden organizasyonu sorunu ortaya çıkmıştır. Yeniden organizasyon için yetişmiş eleman gerekliydi ve mevcut eğitim sistemi içerisinde istenilen niteliklerde eleman yetiştirilmesi zor gözüküyordu. Bu nedenle Tanzimat'tan hemen sonra Meclis-i Maarif-i Muvakkat kuruldu (Koçer, 1987, s. 57).

Tanzimat'ın ilanından sonra, maarif konuları bağımsız bir konu olarak tek tek ele alınmış ve incelenmeye başlanmış, orta öğretim kurumlarına öğrenci hazırlayan okullar üzerinde çalışılmıştır.

Tanzimat Dönemi'nin sonuna geldiğinde, Osmanlı eğitim sisteminin en alt kademesinde iptidailer ve sıbyan mektepleri vardı. İkinci kademeyi ise rüştiyeler oluşturuyordu.

Tanzimat'ın yönetim kesiminde meydana getirdiği değişme, daha çok orta öğretim düzeyindeki eğitim değişme yönünde etkilenmiştir (Tekeli, 1980, s. 72).

Sultan II. Abdülhamit devrinde ilköğretim meselesi, 1876 Kanun-i Esasi ile ele alınmış ve burada yer alan "Osmanlı efradının kafeince tahsil-i maarifin birinci mertebesi mecburi olacak ve bunun derecatı ve teferruatı nizam-ı mahsus ile tayin kılınacaktır." maddesi ile ilköğretim mecburiyeti getirilmiştir (Komisyon, 1998, s.305). Eğitim ve öğretim işleri Kanun-i Esasi'nin emri olarak devletin görevleri arasına girmiş ve Meclis-i Mebusanda dahi eğitim işlerini düzenlemedikçe diğer alanlarda yapılacak ıslahatın başarıya ulaşamayacağı gerçeği kabul edilmiştir. Eğitimin öneminin bu şekilde ortaya konulmasından sonra, bazı düzenlemelerin yapılması zorunlu idi.

Ancak 1877 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda ortaya çıkan meseleler, Osmanlı Hükümeti'ni eğitim alanında yapacağı ıslahatı ertelemeye mecbur etmiştir. Savaşın içte ve dıştaki etkileri biraz azalınca eğitim alanındaki düzenlemeler de yeniden düzenlenmiştir (Kodaman, 1999, s. 28).

II. Abdülhamit döneminde ilk ve orta öğretimde, genel anlamda eğitim alanında bir hayli yol almış bulunuyordu. Nitekim Rüştiyeler 250'den 600'e, idadiler 5'ten 104'e Dar'ül-mualliminler 4'ten 32'ye çıkarılmıştır. Yine sayıları 200 olan iptidai okullarına, 4000-5000 civarında, yenileri eklenmiştir. Bütün bu gelişmeler, aksaklıklarıyla beraber, daha sonra yapılacak maarif reformlarının temelini oluşturmuştur. Bunların yanında modern anlamda ilk merkezi ve taşra eğitim teşkilatı bu dönemde kurulmuş ve günümüze kadar gelmiştir (Kodaman, 1999, s. 164).

Osmanlı Devleti, batının eğitim sistemini örnek olarak yapmaya başladığı yeniliklerde işe yukardan başlamıştır. Önce yüksekokul düzeyindeki okulların açılmasına girişilmiştir. Belli bir kademelenme ilk günlerde yapılmıştır. Kurulan askeri ve sivil yüksek mektepler, aldıkları talebeyi alfabeden başlatarak o devre göre ilk, orta, lise ve yüksek mektep tahsilini de hep aynı binada ve hep bir arada vermek mecburiyetinde bulunuyordu. Çünkü bunları ayrıca verecek mektepler yoktu (Çam, 1991, s. 39).

Birbirinden çok farklı yaşlarda ve eğitim düzeylerindeki öğrencilerin aynı mektepte bulunması başarılı bir eğitimi engelliyordu. Tanzimat senelerinde ise mektepçilikte de iş bölümüne önem verilerek dereceleri yavaş yavaş belirleme ve ayrılmaya başladı (Çam, 1991, s. 40).

Yüksek askeri okullara öğrenci hazırlamak ve iyi memur yetiştirmek amacıyla padişah tarafından, rüşti çağındaki çocukların devam edeceği okul anlamına gelen rüştiye mekteplerinin açılmasına karar verilmiştir (Pakalın, 1993, s. 65).

19. asrın ikinci yarısında tarımda, ticaretle ve sanayide geri kalan Osmanlı Devleti'nin yeniden geliştirilmesi için öncelikli hedefi olarak eğitim görülmekteydi. Bu nedenle eğitime önem ve hız verilmiştir. Bütün eğitim sistemine çeki düzen vermeyi amaçlayan bu düşünce, yatılı olarak açılacak olan rüştiye mekteplerinin eğitim sistemindeki yerini belirlemeye çalışmaktaydı.

Yusuf Çam, Mehmed Esad Bey'in "Mirat-ı Mekteb-i Harbiye" adlı eserinden askeri rüştiyeler hakkında şu bilgileri aktarıyor:

Önceleri idadi okullarında nizamî olarak dört sınıftan başka, bir de ihtiyat birinci ve ikinci seneleri adıyla iki sınıf bulunurdu. Bu sınıflar idadi birinci senelerine kaynak olmak üzere leyli (gece) olarak düzenlenip kurulmuştu ve dersleri ile bütün düzenleme işlemleri idadi görevlileri tarafından yürütülürdü. Fakat bu ihtiyat sınıfları idadi sınıflarının geleceğini o kadar iyi sağlayamadılar.

Bu sınıfların kaldırılmasıyla, yıllık tahsilatlarına karşılık gündüzlü askeri rüştiyeler açmak ve devletçe tasarrufa uymakla kabiliyetli öğrenciler yetiştirmek hususu öngörülerek, başlangıçta İstanbul'da dokuz bölüm askeri rüştiye açıldı. Sonraları görülen yararları üzerine diğer vilayetlerde de arka arkaya çoğalmaya başladı (Çam, 1991, s. 43).

1877 yılında Şam, Beyrut, Bağdat, 1879 yılında Edirne, Manastır, Erzurum, Erzincan, Diyarbakır, 1880 yılında Bursa, Trabzon, 1882 yılında Eyüp, 1883'te Sivas, 1884'te Kastamonu, Halep, Selanik, 1887'de Trablusgarp, 1889'da Şam'a, 1890'da Van, Bitlis, 1892'de Süleymaniye ve Üsküp şehirlerine birer askeri rüştiye açılmıştır (Salname-i Askeriye, s. 106- 110-1023).

Türk eğitiminde modernleşme iki uçtan ortaya doğru olmuştur. Bir taraftan sıbyan mektepleri ilk eğitimi verirken, 1773 yılından itibaren medrese dışındaki yüksek eğitim kurumları teşkil edilmeye başlanmıştır. Deniz ve Kara Mühendishanesi, Askeri Tıbbiye ve Harbiye gibi yüksekokullar açılmışsa da bu okulların, öğrencilerine her derecedeki eğitimi kendi bünyesinde ve binasında vermeye çalışmıştır.

Bu sistemin başarılı olmadığı görülerek, yüksek askeri okullara öğrenci yetiştirecek mektep ve sınıflara ihtiyaç hissedilmiştir. Bu sebeple ilk idadiler ve ihtiyat sınıfları kurulması yoluna gidilmiştir (Ergin, 1977, s. 495).

İdadi kelimesi "hazırlayan okul" ve "hazırlık sınıfı" anlamı ile değişik şekillerde kullanılmıştır. Sözlükte "bir şeyi hazırlamaya mahsus yer" anlamına gelen idadi kelimesi, Tanzimat döneminin ilk yıllarına kadar, Batı tarzında açılan okulların hazırlık sınıfları için kullanılmıştır. 1847'de faaliyete geçen rüştiyelere öğrenci hazırlayan sıbyan mekteplerine de idadi denilmiştir (Öztürk, 2000, s. 464).

Sivil idadilerin kuruluşuna öncülük etmiş olan askeri idadilerin kuruluş çalışmaları 1841 yılında çok değerli bir komutan olan Mehmet Emin Paşa'nın Harbiye Mektebi Nazırlığı'na getirilmesi ile başlar. Mevcut sistemi çalıştırmaya uğraşmakla birlikte, Emin Paşa Harbiye'yi, Avrupa ülkelerindeki gibi eksiksiz bir okul haline getirilmesi için, iki kısma ayırarak birine Mekteb-i Ulum-u Harbiye ve diğerine Mekteb-i Funun-u İdadiye isimlerini verdi (Koçer, 1987, s. 56).

Her ordu merkezinde açılması emredilen idadiler yavaş yavaş teşkil olunmaya başlandı. Bunların ilkleri 1846 yılında Bursa ve Bosna Saray'da açılmıştır. 1847 yılında Edirne, Manastır, Şam, 1875 yılında Bağdat Askeri İdadisi öğretime başlamıştır (Komisyon, 1998, s. 173).

1891 yılında idadiler üç yıllık eğitim veren kurumlardı. Sadece sınıf-ı mahsus öğrencileri dört yıllık eğitime tabi idi. 1891 yılında harbiye idadisinde dördüncü sınıf uygulaması yaygınlaştırılarak 1897 yılında da her askeri idadide dört yıllık eğitime geçilmiştir. Fakat 1898 yılında bu uygulamaya son verilerek, bir tek Harbiye İdadisi'nde 4'ncü sınıf öğrencisi bırakıldığı görülmektedir (Komisyon, 1998, s. 173).

Osmanlı ordusundaki 32 Askeri Rüştiye Mektebi öğrencilerinden her yıl 800 kadarı yarışma sınavı ile İstanbul, Bursa, Edirne, Manastır, Şam, Erzincan ve Bağdat idadilerine alınıyordu. İdadiler, Harbiye ve Topçu mekteplerine iyi ve yeterli sayıda öğrenci yetiştirmekle görevliydi (Ergün, 1999, s.92-94). İdadi eğitiminde ağırlık %30'la matematik ve fen derslerine verilirken %28 ile Fransızca, onlara yakın bir ağırlık kazanmaktadır. Normal idadi programlarında artık Arapça ve Farsça derslerine yer verilmemiştir (Çam, 1991, s. 103).

İdadilerin 1892 yılından sonra uygulanan üç yıllık ders programlarında, eski programa göre bazı değişiklikler

vardır. Bununla birlikte idadiler fen ve yabancı dil ağırlıklı eğitim yapan okullar olma özelliklerini korumuşlardır. Sadece 1900 yılında programda olmayan Akaid-i Diniyye dersi her üç sınıfın programına konulmuştur. Buna karşılık tarih-i umumi dersleri, 1901 yılından itibaren çıkarılmıştır. Tarih derslerinin kaldırılıp yerine din derslerinin koyulması asker sivil ayrımı yapılmadan uygulanmıştır (Akyüz, 1982, s. 162-163).

1914 yılı başlarında askeri idadilerin seviyesi yükseltilerek, ders programları yeniden düzenlendi. Buna göre üç yıllık askeri idadiyi bitiren Harbiye'ye girmeden önce zabıt namzedi olarak altı ay kıta hizmeti yapacaktı. Sonra bunlar Kuleli İdadisi'nde toplanarak tekrar eğitim ve öğretime başlayacaklar; burayı da başarılar Harp okullarına girebilecekti (Ergün, 1999, s. 90).

Meşrutiyet devrinde Bahriye Mektebi program ve teşkilatı da yeni bir safhaya intikal etmiş, İngiliz Bahriye Mektebi programları ve eğitim sistemi esas alınarak okul süresi altı yıldan dörde indirilmiş, güverte ve makine öğrencileri birlikte yetişmek üzere idadi ve subay sınıfları birleştirilmiş, okul gemisinde bir senelik stajla donanmada tesis edilen seyri sefain, topçuluk, torpidoculuk ve çarkçılık okullarındaki öğrenimle birlikte sekiz yıllık bir öğretimden sonra subay çıkması usul tutulmuştur (Unat, 1964, s. 14).

Esas büyük ıslah çalışmalarına 1910 yılı başlarında girişildi. Burada tensikat yapmak için Bahriye Dairesi'nde özel bir komisyon kuruldu. Bahriye Nazırı gazetelere verdiği bir beyanatta okulun adı ve öğrencilerin kollarındaki kırmızı şeritten başka okulun diğer özelliklerinin tamamen sivil okullara benzediğinden yakınıyordu. Okulu ıslah ederken İngiltere usulünün kabul edildiğini belirtiyordu. Okulun öğretim süresi aşağı yukarı sekiz yıl idi. İlk dört yıl okulda, son dört yıl da denizde, okul gemisinde geçiyordu. Okulun Mekanik, Kimya, Elektrik ve Gemicilik dersleri için fabrika ve dökümhaneleri vardı. Okulda ana uygulamalı derslerin yanı sıra kürek, yelken ve yüzme talimleri de vardı. Islah çalışmaları 1908'de İngiltere'den getirilen iki mualliminin yardımıyla yapılmıştı.

Okul yeni ders programının uygulanmasına 20 öğrenci ile başladı. "Başta Talebe Namzedi" olarak 30 kişi alınacak bunlara her yıl Hesap, Cebir, Hendese, İngilizce, Coğrafya, Tarih ve Lisan-ı Osmani dersleri gösterilecek, yılsonunda bunlarla beraber dışardan başvuranların da katıldığı bir sınav yapılacak ve en iyi 20 kişi okulun birinci sınıfına kaydolacaklardı (Ergün, 1999, s. 96).

1911 yılından itibaren de okulun çeşitli kısımlarından ayrılacak makine ve inşaat mühendisleri ve levazımcılar yetiştirme programları uygulanmaya başlandı (Unat, 1964, s. 61-62).

Mühendishane-i Berri-i Hümayun'da başlangıçta kısmen Bahriye Mühendishanesiyle birleşir olarak dört sınıf halinde, maaş ve tayinatları devletçe sağlanan, 40 mevcutla teşkil edilmiştir. 1210 Kanunnamesi denilen bir fermanla sınıf sınıf ayrılarak, öğrencilerini belli bir öğretim süresine bağlı olmaksızın mühendislik ve mimarlık işlerinde çalıştıracak kabiliyette yetiştirmek gayesiyle kurulmuş bulunuyordu.

Mühendishane'nin ilk safhada; hoca, kalfa ve öğrencilerden oluşan bir kadro halinde ve memleketin ilgili kuruluşlarıyla devamlı bir işbirliği yapmak suretiyle, okulda, derslerde teorik, devlet merkezinde veya memleketin herhangi bir yerinde inşaat, tamirat ve keşif işlerinde pratik mesaiye yardımcı yahut mühendis veya mimar olarak katılmalarını sağlamak yoluyla da pratik öğretim yapan, ehliyet sahibi mezunlarına birinci sınıftan belge almak suretiyle mühendislik paye ve yetkisi veren ve onlara derece derece askeri rütbelerle okul öğretim kadrosunda veya ordu kuruluşlarında yükselten ve olgunlaştıran bir eğitim kurumu olduğu görülmektedir (Unat, 1964, s. 58-59).

Mühendishane'yi bitirenler, topçu ve istihkâm subaylar; sınıf birincisinden başlayarak aşağıya doğru, o yıl saptanan gereksinmeye göre, “öndekiler” Erkan-ı Harbiye sınıfına, “sonrakiler” Mümtaz sınıfına ayrılmıştır. Mümtaz sınıfına ayrılanlar üç yıl daha okuduktan sonra, mümtaz yüzbaşı olarak mezun olup, özellikle fabrikalarda görevlendirilmişlerdir. Dört sınıfı olan Mühendishane-i Berri-i Hümayun'dan da üçüncü sınıfı bitirenler teğmen, dördüncü sınıfı bitirerek mezun olanlar ise üsteğmen olmuşlardı.

Fenni bir sınıf olan topçu ve istihkâm subaylarının iyi yetişmesi ve mesleklerine ait yeni buluşlarda bulunabilmesi için öğrencilerin seçilerek alınması kararlaştırılmış; bu maksatla çıkarılan 1879 tarihli emirname, ordu merkezlerinde bulunan idadi okulları öğrencilerinin üçüncü sınıf sonunda, Harp Okulu'na gönderilmesi sırasında, arzu edenler ayrılarak, gönüllü bulunmadığı takdirde birinciden başlamak üzere kura çekilmek suretiyle toplam 30 öğrencinin Mühendishane-i Berri-i Hümayun'a gönderilmeleri istenmiştir (Komisyon, 1998, s. 243).

Kara Kuvvetlerinin ihtiyaç duyduğu subayı yetiştirmek için, modern anlamda kurulmuş olan Mühendishane-i Berri-i Hümayun, Tanzimat'tan sonra da eğitime farklı binalarda, değişik isimlerle devam etmiştir. Söz konusu okul I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etmiştir (Ülken, 1966, s. 27).

Batı tarzında Türkiye'de kurulan Mühendishane-i Bahri-i ve Berri-i Hümayunlardan sonra üçüncü okul, “Mekteb-i Tıbbiyedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda hekimler medreseden yetişmekteydi. Okula dayalı ilk tıp öğrenimi, Sahr-ı Süleymaniye Medresesi'nde başlamıştır. Ancak 18. yüzyılda medreselerin yozlaşmaya başlaması, tıp öğrenimini de olumsuz etkilemiştir. Bunun yanı sıra orduda hekimlik yapanların birçoğu gayr-i Müslim kişilerdi. O zamanda bu durum bir hayli sakıncalı görülüyordu. Hem bu sakıncayı gidermek hem de yeni kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusuna hekim yetiştirmek amacıyla 1826'da İstanbul'da Beyazıt civarında Acemioğlu Meydanı Tulumbacıbaşı Konağı'nda dört sınıflı bir Tıbbiye okulu açılmıştır (Ülken, 1966, s.41). Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane olarak adlandırılan Askeri Tıbbiye, 14 Mart 1827 tarihinde “Tıbhane-i Amire” adı ile kurulmuştur (Özbay, 1976, s. 41).

1838 kuruluşunda okulun beşi meslek, dördü idadi olmak üzere dokuz yıllık bir öğrenim süresi vardı. 1845'de idadi sınıfları umumi askeri idadileri kurulurken, “Mekteb-i İdadi-i Tıbbi” adı altında ayrı bir okul haline getirilmiş ve dördü mahreç ve ihtiyat (Rüştiye) dördü idadi (lise) olmak üzere sekiz sınıf halinde teşkilatlandırılmışlardı (Unat, 1964, s. 63-64).

1852'de Mekteb-i Tıbbiye nezaretine getirilen Cemaleddin Efendi 1855'te bir mümtaz sınıf oluşturmuş ve onlara Türkçe, Arapça, Farsça eğitim yaptırmıştır. 1865'te Hekimbaşı Salih Efendi mektep nazırı olunca bu çalışmaları teşvik için eğitimi Türkçeleştirmek amacıyla “Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye” 1866'da kuruldu (Unat ve Samastı, 1990, s. 2-3).

Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye de 1867'de Türkçe ders verme amacıyla kuruldu (Altıntaş, 1999, s. 12-18). 1870'de birinci sınıftan başlamak üzere ve her yıl Türkçe ders ağırlığı artırılarak bunun Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de uygulanmasına başlanmıştır.

Kuruluşundan beri Harbiye mektebinde bulunan askeri veteriner sınıfları da 1872-1888 yılları arasında Askeri Tıbbiye'ye nakledilerek beşerî ve hayvani tıbbın her iki kolunda bir arada öğretimi sağlanmak istendi ise de sonradan sınıfları tekrar Mekteb-i Harbiye'ye iade olunmuştur (Unat, 1964, s. 2-3).

1909 yılına kadar böyle devam eden öğretim, bu yıldan sonra Askeri tebabet ve askeri eğitimine yöneldi, bu arada Sivil Tıbbiye'nin ıslah çalışmaları sırasında her iki Tıp Okulunu “Dar'ül Fununu'un tıp şubesi”

adı altında birleştirme çalışmaları yapıldı. Çünkü ikisi de hemen hemen aynı programı uyguluyorlar, bazı hocalar her iki okulda da ders verip para alıyorlardı. Askeri tıbbiye 250-300 öğrenci alırken sivil tıbbiye 2000-3000 öğrenci alıyordu. Birleştirme çalışmaları iki okulun öğretim heyetlerince yürütüldü (Ergün, 1999, s.94). Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den başka Osmanlı Devleti'nde kurulan diğer yüksek okul, Mekteb-i Harbiye-i Şahane'dir.

Gerek bir askeri okula olan ihtiyaç, gerek sıbyan bölüklerinde yaşanan deneyimler, daha önce de ifade edildiği gibi II. Mahmut'a subay yetiştirmede çağdaş metotların ve sistemlerin kullanılması gerektiğini kavratmıştır. Osmanlı Devleti'nin Mısır'da yenilgiye uğraması, Mısır'ın güç ve kudretini simgelerken, Osmanlı ordusunun da zayıflığını ortaya çıkarmıştır.

Okulun kurulmasından sekiz ay sonra, Padişah II. Mahmut Harbiye'yi ziyaret etmiş, hocalara mahsus kürsüye çıkarak, hocalara ve talebelere hitaben: “-Sizler Mekteb-i Harbiye'nin talebeleri, hocaları ve idarecilerisiniz, tekmil Harbiye fenlerini, tekmil askerliğin icaplarını öğretiniz ve öğreniniz. Din-ü Devlete Sadakatle hizmet eyleyebilmek için sizlerden hizmet ve gayret beklerim”, dedikten sonra yanında bulunan İmama Zeynelabidin Efendi'ye işaret ederek bir dua okumasını istemiştir (Ali Güler ve Akgül, s. 167).

Okulun eğitim seviyesini yükseltmek amacıyla hareket eden yöneticiler, yurt dışına öğrenci gönderme, Avrupadan öğretmen getirme ve yabancı dil eğitimine önem vermeyi düşünmüşlerdir (Ergin, 1977, s.363). 1845 yılından sonra Harp Okulu eğitim ve öğretiminde bir iyileşme süreci başlamıştır. Bu tarihten sonra eğitim ve öğretimin seviyesini yükseltmek için gösterilen çalışmaların yanı sıra kurmay subay yetiştirme yoluna da gidilmiştir (Kurtcephe ve Balcioğlu, 1991, s. 44).

Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa'nın komutanlığı sırasında, Harbiye okulunda eğitim yeni bir merhaleye girmiştir. Eğitim süresi bir yıl daha uzatılarak, Erkan-ı Harb sınıfı oluşturulmuş ve her ordu merkezinde Harbiye'ye öğrenci hazırlayacak birer idadi kurulmasına karar verilmiştir (Çam, 1991, s. 130).

1875 yılında Süleyman Paşa, Askeri Mektepler Nazırlığına, Askeri Mektepler Nazırlığına mirliva rütbesi ile tayin edilmiştir. İleri fikirli, sert mizaçlı, dürüst ve memleketini çok seven, edip ve tarihçi bir kumandandı. Programlar bu komutan döneminde geliştirilmiş, gösteri ve tatbikat için kıtalar teşkil edilmiştir. Genel Türk Tarihi ile ilgili konular Harbiye'ye öğretilmeye başlanmıştır.

1871'de Avrupa'nın siyasi ve askeri dengesi bozulmuş, Almanya askeri ve siyasi hadiselerin merkezi olmuştur. 1877-1878 mağlubiyetlerinden de ders alınarak Harp Okuluna şekil verilmek istenmiştir. II. Wilhelm'den Harp Okulu için ehil öğretmenler istedi. Wilhelm'den kendisinin askerlik öğretmeni ve Berlin Harp Okulu'ndan Harp Tarihi Hocası Goltz Paşa başta olduğu halde, bir askeri heyeti İstanbul'a gönderdi. Goltz Paşa ile önce mukavele yapıldı (Ünal, 1999).

II. Abdülhamit'in paşalık rütbesi vererek askeri okullar müfettişliğine getirdiği Alman Goltz Paşa Harbiye'nin eğitim sistemini değiştirdi. Teorik derslerin yerini pratik eğitim aldı. Ders kitapları yeniden yazdırıldı. Fransız etkisindeki Osmanlı askeri eğitim sistemi Goltz Paşa'nın gayretleriyle Alman etkisine girdi (Özcan, C.16, s. 117).

1895'te Türkiye'den ayrılan Goltz'dan sonra, O'nun getirdiği sistem korundu. I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nı yapan asker kadrosu söz konusu Alman subayının öğrencileri veya onun koyduğu sistemden yetişenlerdir.

T.C. Devleti'nin kurucusu Mustafa Kemal de 1899-1902 yıllarında Harp Okulu'nda okumuştur. Okulu sekizinci olarak 1902'de bitiren Mustafa Kemal'in okul öğretim kadrosunda unutamadığı ve yetişmesinde etkili olduklarına inandığı birçok öğretmen vardı (Cebesoy, 1966, s. 31).

II. Mahmut dönemi modernleşme ve yenilikler açısından oldukça önemli bir dönemdir. Modernleşmede, kendisinden önceki padişahların çok önem verdiği ordunun modernleştirilmesini tekrar ele alan II. Mahmut, Osmanlı Devleti'nin kendini yeniden toparlamasından ziyade Batılılaşma döneminin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Ordunun yeniden Avrupai usullere göre kurulmasından dışı, eğitim ve öğretim alanlarında çok ciddi yenilikler gerçekleştirilmiştir. Bu yenilikler kendi dönemleri içerisinde değerlendirildiğinde önemli atılımlar sayılır.

Kaynakça

- Akyüz, Y. (1982). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Altıntaş, A. (1999). Mülki Tıbbiyenin Kuruluşu. *Tarih ve Toplum*. 31(184).
- Berkes, N. (1978). *Türkiye'de Çağdaşlaşma. İstanbul: Doğu-Batı Yayınları*.
- Cebesoy, A. F. (1966). *Sınıf Arkadaşım Atatürk*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çam, Y. (1991). *Atatürk'ün Okuduğu Dönemde Askeri Okullar, Rüşdiye, İdadi, Harbiye (1892-1902)*. Ankara: Gen. Kur. Basımevi.
- Ergin, O. (1977). *Türk Maarif Tarihi, C.II*. İstanbul: Kültür Yayınları.
- Ergün, M. (1999). II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1914) Askeri Eğitim Kurumları ve Harbiye. *Kara Harp Okulu Tarihinde Harbiye*. Ankara: KHO Basımevi.
- Güler, A. ve Akgül, S. (1999). *Türk Tarihinde Harbiye*. Ankara: KHO Basımevi.
- Koçer, H. A. (1987). *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu*. Ankara: Uzman Yayınları.
- Kodaman, B. (1999). *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Komasyon. (1998). *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti. C.2*. İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Yayınları.
- Ortaylı, İ. (1987). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Özbay, K. (1976). *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneler*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Özcan, A. (1997). "Harbiye" Maddesi. *İslam Ansiklopedisi. C.16*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öztürk, C. (2000). "İdadi" Maddesi. *İslam Ansiklopedisi. C.21*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü. Cilt III*. İstanbul: MEB yayınları.
- Tekeli, İ. (1980). *Toplumsal Dönüşüm ve Eğitim Üzerine Konuşmalar*. Ankara: Mimarlar Odası Yayını.
- Unat, E. K. ve Samastı, M. (1990). *Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye*. İstanbul: İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları.
- Unat, F. R. (1964). *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Ülken, H. Z. (1966). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Selçuk Yayınları.

Ünal, T. (1999). Harp Okulu Tarihi (1834-1964) ve Mustafa Kemal. *Türk Tarihinde Harbiye*. Ankara: K.H.O. Basımevi.

1888 Tarihli Salname-i Askeriye

1892 Tarihli Salname-i Askeriye

1908 Tarihli Salname-i Askeriye